

Stseenid surnute merest: "James MacMillan. Stabat Mater"

Vahetult enne ülestõusmispühi külastasin Eesti Filharmoonia Kammerkoori ja Tallinna Kammerorkestri kontserti "James MacMillan. Stabat Mater" Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia suures saalis. Ettekandele tuli MacMillani "Stabat Mater" ja Bachi motett "Ich lasse dich nicht, du segnest mich denn". Kontserti dirigeeris Tõnu Kaljuste, solistid olid Marie Roos (sopran), Yena Choi (sopran), Cätly Talvik (alt), Danila Frantou, Raul Mikson, Toomas Tohter, Danny Zhizhong Xie (tenorid), Kim Sargsyan (bass) ja orelil Kadri Toomaja.

Teosele pealkirja andnud algussõnad "Stabat Mater dolorosa" (tõlkes "Seisab Ema, valurohke") on aegade jooksul lühendatud lihtsalt "Stabat Mater'iks", mis otsetõlkes tähendab "seisab Ema". Lühendatud pealkirjale eestikeelset vastet anda on parasjagu keeruline; teose sisuks on Jumalaema kannatused poja ristilöömise ajal. Selliste sügavalt traagilise sisuga teoste mõju kuulajale on alati väga tugev. Mitmed heliloojad on loonud teoseid "Stabat Mater", mulle meeldivad neist eriti Francis Poulenci ja Giovanni Battista Pergolesi teosed, mida olen korduvalt kuulanud.

James MacMillani "Stabat Mater'i" kuulama minnes oli põnevus suur. Teos ei ole mulle tuttav ja tulin üsna "puhta lehena", teadmata muud, kui et Tallinna Kammerorkester ja Eesti Filharmoonia Kammerkoor on ühed parimad koosseisud Eestis, kellelt kuuleb peaaegu alati suurepäraseid esitusi ja kogeb pühendumist teostesse. Nii ka seekord.

Kontsert algas Bachi motetiga "Ich lasse dich nicht, du segnest mich denn" ("Ma ei jäta sind, siis õnnistad sa mind"). Teos jäi kohe kõrva oma sõnade ja tunnetusega, nauditav oli koori selge diktsioon, sest saksa keel võib olla üpriski keerukas kuulata oma kaashäälkute rohkuse ja "susiseva" üldkõlaga. Motett on mõeldud kahele koorile, millele lisatud *basso continuo* ehk numbribass. Mõtteisse jäi kummitama, miks oli motett paigutatud kontserdi algusesse? Küsimus lahenes aga pärast MacMillani "Stabat Mater'i" kuulamist. Algul vastasid kaks koori teineteisele, keskmises osas muusika elavnes, üks koor hakkas "välja pilduma" sõnu "Ich lasse dich nicht" rohkete motiivikordustega ning selle peale asetas teine koor pika meloodialiini. Lõpp sarnanes algusega, aga nüüd võtsid koorid ühiselt öeldu kokku. Bachi geniaalsus on jahmatav - melanhoolsus seotud lootusega, võrratu kooslus, mis valmistas ette MacMillani teose.

MacMillani "Stabat Mater" räägib lugu läbi efektide ja tekstuuride. Vähem kogenud kuulajale võib selline helikeel olla mõnevõrra ehmatav oma sagedaste dissonantside ja paralleelsustega. Teos ei anna end kergelt kätte, peab laskma fantaasia vabaks, et tajuda, mida lool on öelda.

4-osaline teos algas keelpillide kiledate liinidega, mis järk-järgult tihenesid ja valjenesid. See lõi õudusfilmi sarnase, õõvastava meeleolu, mis seadis konteksti ja stseeni. Ilmus laskuv raiuv motiiv, vahele segasid karedad löögid ning lõpuks

mängisid kõik keelpillid kuidas jaksasid. Meeshääled astusid sisse sõnadega “Stabat mater” ja rahustasid orkestri. Selles keelpillidele nii intensiivses kulminatsioonis käis läbi mõte, ega ometi kellelgi mängijatest keel katke, ja nii juhtuski – kui ühel viiulil purunes keel, leiti kiiresti orkestrist teine pill asemele. Koori repliigid nagu vaikselt rahustasid orkestrit ja viisid uuele teele, kus kõlas araabiapärase laadika. Algas lainetav dialoog orkestri ja koori vahel, üks tõusis ja teine langes, tuli tunne, nagu lamaks surnute meres, kuulates lahkunute hüüdeid ja jutustusi. Orkestri mäng tõusis veelkord ärritunud emotsiooni, aga koor ei lasknud sellest meeleolust end segada ja laulis edasi oma orientaaelses laadis. Sealt edasi liikus muusika malbuse ning paralleelsete tõusude ja languste poole, nagu oldaks maailma tagurpidi kallutamas. Soolodes heiaustus meenutusi eelnevast muusikalisest materjalist: orientaalne temaatika viiulil ja “surnute merd” meenutav episood. Osa lõppes tšellosooluga. Vokaalosas oli teksti jälgimine raske. Jäi mulje, et helilooja ei väljenda siin teose peamist sisu läbi sõnade ja diktsiooni, vaid pigem läbi eriliste kõlade ja kõlaefektide.

II osa algas mürinaga kaugusest ja tuule sahina sarnase helimaailmaga, nagu ootaks rongi saabumist metroos. Koor sosistas: sa vist ei ole siiski siin üksi? On need hääled su peas? Kas rong, mida sa ootad, on üldse päris? Sosinad tulid tagasi, aga nüüd juba langeva alatooniga. Sa ei olnud siiski üksi, rong on saabunud. Tagasi tuli orientaalne temaatika tuttavate rütmihüüetega, mida rõhutas viiulisoolo. Tunne oli kindlam, aga ärevuse foon püsis. Vahel oli isegi raske tajuda, kas lauldakse või mängivad pillid, sest tekkis selline kõlaefekt. Jõudsimme tagasi algusesse, inimsosinad olid nüüd keelte sosinad.

Järgnes III osa “Sancta Mater, istud agas” (“Püha Ema, nõnda tee”). Milline jõud on sõnadel! Toomas Siitani tõlge sõnastuses “Püha Ema, las need haavad” muudab sisu veelgi võimsamaks ja südantlõhestavamaks. Siin on mul ka üks kriitiline märkus. Otsetõlge samale fraasile on “Püha Ema, nõnda tee”, aga sellisel sõnastusel pole jõudu ega väge, mida kogeb Siitani tõlget lugedes ja teost kuulates. Huvitun ladina keelest ja tõlkimise teema pakub mulle suurt huvi. “Stabat Mater”i tõlgete sisu on teada, aga siiani pole leidnud tõlget, kus kõik nüansid täielikult esile tõuseks. Ilmselgelt on ladinakeelsete tekstide ümberpanek eesti keelde üsna keeruline.

III osa teebki eriliseks tekst, sest nüüd äkitselt me kuulsime ja saime sellest aru, mida eelmistes osades väga ei juhtunud. Võimsad lausumised Pühast Emast vastandusid vaiksemate dissoneerivate lõikudega ning kordus vägivaldsem motiivistik. Koori ohked ja valusad jutustused põimusid tuttavas, aga nõrgemas orientaaelses võtmes. Rahulikule kokkuvõtvale lõpufraasile eelnes sagiv osa täis rütme ja luuklõbinat meenutavat kõla.

Viimases, IV osas jõudsimme justkui allilma, kus kõik oli teistsugune, helikeel tuttav, aga teisel kujul. Ringi hiilisid tegelased, keda varem polnud kohanud, seal leidis rahu ja kaitset. Aga see ei tähendanud, et siin poleks olnud ähvardusi. “Stsenariumide”

vahetuse kiirus ajas hingeldama ja raske oli kõigele toimuvale järele jõuda. Lõpetus oli rahulik ja leplik, aga mitte päris pingevaba. Kõlasid viimased õrnad "aamenid" ja viiuli haihtuv vilin.

Milline hea tervik oli kogu kontsert, alustades Bachi motetist, mis viitas ja valmistas ette "Stabat Mater"! Nad tõesti sobisid kokku. Kuulajana rõõmustas mind esituse puhtus, ei märganud probleeme tehnikaga, fookuses oli teos ja selle esitus. Loomulikult ei lähe keegi kontserdile vigu otsima, eriti kui teos ei ole tuttav, vaid elamust saada. Siin sain kogeda midagi põnevat, mis oli just efektne elavas esituses ja kus ka akustika mängis suurt rolli. Esitus mõnes sobiva kajaga kirikus võiks anda teosele veelgi suurema mõju. Aga oli nauditav ja fantaasiaküllane kontsert. Aitäh elamuse eest!

Magnus Saar 22.a, Tallinna Muusika- ja Balletikool